

Փաստաբանի մատչելիությունը որպես վատ վերաբերմունքի կանխարգելման միջոց

*Քաղվածք 21-րդ Ընդհանուր զեկույցից,
Տպագրված 2011թ*

18. Ոստիկանական ձերբակալման ենթարկված անձանց համար փաստաբանի մատչելիությունը վատ վերաբերմունքի դեմ հիմնարար երաշխիքն է: Նման հնարավորության առկայությունը զսպող ազդեցություն կունենա այն անձանց վրա, ովքեր հակված են դրսևորելու վատ վերաբերմունք ձերբակալված անձանց նկատմամբ: Բացի դրանից, փաստաբանն իրական հնարավորություն ունի ձեռնարկելու համապատասխան քայլեր, եթե վատ վերաբերմունք տեղի է ունեցել:

19. Լիարժեք արդյունավետ լինելու համար փաստաբանի մատչելիության իրավունքը պետք է երաշխավորված լինի անձին ազատությունից զրկելու առաջին իսկ պահից¹: Իսկապես, ԽԿԿ-ն մեկ անգամ չէ որ պարզել է, որ ազատությունից զրկմանն անմիջապես հաջորդող ժամանակահատվածում է, որ ահաբեկման և ֆիզիկական բռնության ենթարկվելու ռիսկերն ամենամեծն են: Բացի դրանից, փաստաբանի մատչելիության իրավունքը պետք է կիրառվի անձին ազատությունից զրկելու առաջին իսկ պահից՝ անկախ այդ անձի հստակ իրավական կարգավիճակից, ավելի կոնկրետ՝ այդ իրավունքից օգտվելը չպետք է պայմանավորված լինի նրանով, թե արդյոք անձը պաշտոնապես ճանաչվել է «կասկածյալ»: Օրինակ՝ Եվրոպայում առկա շատ իրավական համակարգերում անձինք կարող են պարտավորեցվել ներկայանալ իրավապահ հաստատություն և գտնվել այնտեղ որոշակի ժամանակ «վկայի» կարգավիճակով կամ «ոչ պաշտոնական զրույցների նպատակով»: ԽԿԿ-ն իր փորձից գիտի, որ այդ մարդիկ կարող են բախվել վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու մեծ ռիսկի հետ:

¹ Իհարկե, կախված համապատասխան գործի հանգամանքներից, փաստաբանի մատչելիության իրավունքը կարող է գործել անգամ ավելի վաղ փուլում:

20. Փաստաբանի մատչելիության իրավունք պետք է ունենա յուրաքանչյուր անձ, ով գրկվել է ազատությունից՝ անկախ իրավախախտման «նվազ» լինելուց, որում նրանք կասկածվում են: ԽԿԿ-ի այցելած բազմաթիվ երկրներում անձինք կարող են մի քանի շաբաթով գրկվել ազատությունից այսպես կոչված «վարչական» իրավախախտումների համար: Կոմիտեն ոչ մի արդարացում չի տեսնում նման անձանց փաստաբանի մատչելիության իրավունքից գրկելու համար: Բացի դրանից, ԽԿԿ-ն բազմիցս բախվել է այնպիսի իրավիճակների, երբ իրականում քրեական հանցագործության մեջ կասկածվող անձանց պաշտոնապես ձերբակալել որպես վարչական իրավախախտում կատարածների, որպեսզի խուսափեն քրեական հանցագործության մեջ կասկածվողների վրա տարածվող երաշխիքները կիրառելուց. որոշակի իրավախախտումների բացառումը փաստաբանի մատչելիության իրավունքի կրառման շրջանակից անխուսափելիորեն հանգեցնում է նման ռիսկերի:

21. Նույն կերպ, փաստաբանի մատչելիության իրավունքը պետք է կիրառվի անկախ նրանից, թե որքան «լուրջ է» այն իրավախախտումը, որի կատարման մեջ կասկածվում է ձերբակալված անձը: Իսկապես, հատկապես վտանգավոր հանցագործությունների մեջ կասկածվողները, կարող են դասվել այն անձանց շարքը, ովքեր ամենաշատն են կրում վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու ռիսկը և այդ պատճառով հենց նրանց է ամենից շատ անհրաժեշտ փաստաբանի մատչելիությունը: Հետևաբար, ԽԿԿ-ն դեմ է այն միջոցներին, որոնք որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում նախատեսում են փաստաբանի մատչելիության պարբերաբար մերժում այն ձերբակալվածների համար, ովքեր կասկածվում են որոշակի կարգի իրավախախտումներ կատարելու մեջ (օրինակ, հակասահաբեկչական օրենսդրությամբ նախատեսված իրավախախտումները): Այն հարցը, թե արադարացված են արդյոք փաստաբանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումները, պետք է քննարկվի յուրաքանչյուր դեպքի համար առանձին, այլ ոչ թե կանխորոշվի՝ կախված իրավախախտման որոշակի տեսակից²:

22. ԽԿԿ-ն ամբողջությամբ ընդունում է, որ բացառիկ դեպքերում կարող է անհրաժեշտ լինել որոշակի ժամանակահատվածով կասեցնել ձերբակալված անձի ընտրած փաստաբանի մատչելիությունը: Սակայն դա չպետք է հանգեցնի նրան, որ ողջ այդ ժամանակահատվածի ընթացքում փաստաբանի մատչելիության իրավունքը ամբողջությամբ մերժվի: Նման դեպքերում անհրաժեշտ է կազմակերպել մեկ այլ անկախ և վստահելի փաստաբանի մատչելիության ապահովումը, ով քննության իրավաչափ շահերի համար վտանգ չի ներկայացնի: Միանգամայն հնարավոր է նախապես ձեռք բերել բավարար պայմանավորվածություններ նման տեսակի իրավիճակի համար՝ խորհրդակցելով փաստաբանների տեղական միության կամ իրավաբանների ընկերակցության հետ:

---

² Այստեղ կարելի է վկայակոչել Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի վճիռը՝ Սալդուզն ընդդեմ Թուրքիայի գործով (27-ը նոյեմբերի 2008 թ.), որտեղ Դատարանը սահմանեց, որ «... հողված

23. Ոստիկանական ձերբակալման ընթացքում փաստաբանի մատչելիության իրավունքը պետք է ներառի նրա հետ առանձին հանդիպելու իրավունքը: Նախատեսված լինելով որպես վատ վերաբերմունքի դեմ հիմնարար երաշխիք՝ (տարբերվում է արդար դատաքննության ապահովման միջոցներից)՝ ակնհայտորեն կարևոր է ձերբակալված անձի հետ ուղղակի ֆիզիկական շփման մեջ փաստաբանի գտնվելը: Դա ճշգրիտ տվյալ անձի ֆիզիկական և հոգեբանական վիճակին գնահատական տալ միակ միջոցն է: Նմանապես, եթե հանդիպումը փաստաբանի հետ մասնավոր բնույթ չի կրում, ապա ձերբակալված անձն իրեն ազատ չի զգա, որպեսզի տեղեկացնի, թե ինչպես են իր հետ վերաբերվում: Եթե համաձայնություն կա այն մասին, որ բացառիկ դեպքերում այդ փաստաբանը կարող է նաև լինել ձերբակալված անձի կողմից չընտրված փաստաբան, այլ մեկը, ով, ըստ նախապես պայմանավորված ընթացակարգի, փոխարինում է նրան, ապա ԽԿԿ-ն ոչ մի անհրաժեշտություն չի տեսնում չպահպանելու փաստաբանի և համապատասխան անձի հանդիպման գաղտնիությունը:

24. Փաստաբանի մատչելիության իրավունքը պետք է ներառի նաև փաստաբանի ներկա գտնվելը ոստիկանության կողմից իրականացվող ցանկացած հարցաքննությանը և դրան միջամտելու հնարավորությունը: Բնականաբար, դա չպետք է ոստիկանության համար խոչընդոտ հանդիսանա փաստաբանի մատչելիության իր իրավունքն իրացրած՝ ձերբակալված անձին անհապաղ հարցաքննելու համար, անգամ մինչև փաստաբանի ժամանելը, եթե դա է պահանջում քննվող գործի բացառիկ հրատապությունը. դա չի բացառում նաև փաստաբանին փոխելու հնարավորությունը, եթե վերջինս խանգարում է հարցաքննության պատշաճ անցկացմանը: Ընդ որում, նման իրավիճակներում ոստիկանությունը պետք է հաշվետու լինի իր գործողությունների համար:

25. Վերջապես, որպեսզի փաստաբանի մատչելիության իրավունքը ոստիկանական ձերբակալման ընթացքում գործնականորեն լինի լիովին արդյունավետ, քրեական դատավարության արդեն իսկ այդ վաղ փուլում պետք է նախատեսված լինի համապատասխան դրույթ այն անձանց հետ կապված, ովքեր ի վիճակի չեն վճարելու փաստաբանի ծառայությունների համար: